

ÇOCUKLARIN SİGARA İÇEN VE İÇMEYENLERİ ALGILAMA BİÇİMLERİ

Children's Perceptions of Smokers and Nonsmokers

Hikmet Yazıcı¹, İsmail Ak²

ÖZET

Amaç: Sigara içmeye başlama yaşı çocukluk dönemine kadar gerilemiştir. Çocukların sigara içen yetişkinleri gözleyerek onların davranışlarını model almaları bu davranışın ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden biridir. Bu çalışmanın amacı, çocukların sigara içen ve içmeyen bireylerin bazı özelliklerini nasıl algıladıklarını belirlemeye çalışmaktır.

Yöntem: Tanımlayıcı nitelikteki bu çalışmaya 373 gönüllü çocuk katılmıştır. Katılanların %49.9'u kız (n = 186), %50.1'i erkektir (n = 187). Katılanların yaş ortalaması 12.21'dir. (Ss = 1.56, En yüksek=17, En düşük=10). Araştırmada sigara içen ve içmeyenleri algılamaya ilişkin 29 maddeden oluşan kontrol listesi kullanılmıştır. Veri analizlerinde yüzdelik dağılım ve Pearson ki-kare testi kullanılmıştır.

Bulgular: Sigara içen bireylerin özelliklerini algılamada kız ve erkekler arasında bazı önemli farklılıklar bulunmuştur. Erkeklerin %32'si ve kızların %42'si sigara içenleri şık-zarif (x² = 4.17, sd = 2, p < .05), erkeklerin %25'i, kızların %34'ü temiz (x² = 3.71, sd = 2, p < .05), erkeklerin %63'ü, kızların %48'i boyun eğmeyen (x² = 9.16, sd = 2, p < .05), erkeklerin %66'sı ve kızların %75'i sigara içmeyenleri lider (x² = 4.12, sd = 2, p < .05), erkeklerin %58'i, kızların %68'i boyun eğmeyen (x² = 3.77, sd = 2, p < .05) kişiler olarak algılamaktadır.

Sonuç: Sigara içmeyle ilgili yüklemeler ve yetişkinlerin model alınması, çocukların sigara içmeye başlama eğilimlerini arttırmaktadır. Bu bulgular sigara içmeyi önleme etkinliklerinin erken yaşlardan itibaren başlatılması gerekliliğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Çocuklar, sosyal öğrenme, sigara içme, algılama.

ABSTRACT

Objective: Initiation of smoking takes place in childhood. One of the factors contributing to this early start is taking adult smokers as their model in their social learning environment. Aim of this study is to determine how children perceive some characteristics of smokers and non-smokers.

Method: The participants were 373 volunteer children in this descriptive study. The gender distribution among children was 49.9% girls (n=186) 51.1% boys (n=187). The mean age of the subjects was 12.21 years (SD = 1.56, Maximum = 17, Minimum = 10). Checklist consisting of 29 items was used to assess perceptions of smokers and nonsmokers. In the analysis of the data percentage dispersion and Pearson chi-square analysis were used.

Results: Certain significant differences have been found between boys and girls in terms of their perceptions about smokers; 32% of the boys and 42% of the girls perceive the smokers as smart-elegant (x² = 4.17, df = 2, p < .05), 25% of the boys and 34% of the girls perceive them as virtuous (x² = 3.71, df = 2, p < .05) and 63% of the boys and 48% of the girls perceive them as not submissive (x² = 9.16, df = 2, p < .05), 66% of the boys and 75% of the girls perceive the non-smokers as leaders (x² = 4.12, df = 2, p < .05), 58% of the boys and 68% of the girls perceive them as not submissive people (x² = 3.77, df = 2, p < .05).

Conclusion: Attributions related to smoking and taking adults as a models affect children's smoking tendency in initiation phase. These results show that smoking prevention programs should be directed to very early ages.

Key words: Children, social learning, smoking, perception.

GİRİŞ

Sigara içmeyi teşvik edici kampanyalar, bazı yasakların getirilmemesi ve sigara içmeyi önlemeye dönük programların eksikliği, 1990'lı yıllarda bütün dünyada çocuk ve ergenler arasındaki sigara kullanımında küresel bir artışın gözlenmesine yol açmıştır (1). Bu yaygınlık, çocukluk ve ergenliği sigara içmeye başlama açısından riskli bir dönem haline getirmiştir (2,3). Türkiye'de bireylerin %30.9'u sigara ile ilk kez 11 ya da daha önceki yaşlarda, %16.1'i 15 yaşında, %14.4'ü 14 yaşında, %13.6'sı 12 yaşında tanışmaktadır (4). Ergenlik dönemi içinde yer alan lise ikinci sınıf kız öğrencilerinde %24.1, erkek öğrencilerinde %22.7 oranında sigara içme yaygınlığı gözlenmiştir (5). Genel olarak bakıldığında lise öğrencilerinin %75'i sigarayı denemiştir ve ilk deneme yaşı $13 \pm 3,4$ 'dür (6).

Bu durum, çocuk ve ergenlerin sigara içmeye başlama nedenlerini araştırma konusu haline getirmiştir. Kuşkusuz bu kapsamda pek çok çalışma yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara genel olarak bakıldığında; sigara içen ilk örnekleri algılama biçimi (7); akran grubu ve arkadaşlık ilişkileri (8); güçlü olmayan aile bağları ve sigara içen yetişkinlerin model olarak algılanması (9); yetişkin otoritesini algılama biçimi (10); ergenlik döneminin doğurmuş olduğu yoğun stres yaşantıları (11); sosyal ilişkiler geliştirme çabası (8); aile ve arkadaşların normları (12); çocuk ve ergenlerin benlik imajı (7) gibi gerekçelerin sigara içmeye başlamada etkili olduğu belirlenmiştir.

Sigara içmeye başlama nedenleri kuramsal olarak da incelenmektedir. Bu bağlamda sigara ve diğer maddelerin kullanımına ilişkin çalışmaların önemli bir kısmı, son yıllarda bilişsel ve sosyal öğrenme kuramlarına dayalı olarak sürdürülmektedir (13). Sosyal-bilişsel öğrenme kuramının öncüsü olan Albert Bandura (1977), davranışların sosyal öğrenme yaşantıları içinde gözlem ve model alma yoluyla kazanıldığını vurgulamıştır (14). Bu yaklaşıma göre; sigara ve diğer maddelerin kullanımı ile bunlarla ilgili beklentiler arasında ilişki vardır (15). Madde kullanımına ilişkin beklentiler, sosyal-bilişsel öğrenme yaşantıları içinde oluşmaktadır. Bireyler bu yaşantılardan elde ettikleri bilgileri, sahip oldukları kişisel şemalara (self-schemata) uygun şekilde yapılandırmaktadırlar. Şemalar, kişiye özgü bir yapıda olduğu için, bilgiyi yapılandırma sürecinde bazı bilgiler tamamen kazanılırken, bazılarının kazanımında seçiciliklere rastlanmaktadır (16). Bilginin kazanımı sürecindeki seçicilik, bireylerin sigara içmeyle ilgili tutum

ve beklentilerini farklı şekillerde etkilemektedir (17). Erken yaşlarda oluşmaya başlayan şemaların sonraki dönemlerde değiştirilmesi güçtür (18). Aile ve diğer çevre, şemaların oluşumundaki en önemli belirleyici güçlerdir. Araştırma sonuçları sosyal etkilerin bireylerin sigara içmeye ilişkin inançlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediğini ortaya koymuştur (19).

Çocukluk döneminde gelişmeye başlayan inançlar, her yaş düzeyindeki bireylerin sigara içme alışkanlığı ile ilişkilidir (20). Başka bir ifadeyle, hangi yaşta olursa olsun, bu inançlar her bireyin sigaraya başlama eğilimleri üzerinde yordayıcılık özelliğine sahiptir. Bu tür inançların ve temel fikirlerin oluşumunda, eksik ya da yanlış bilgilerin rolü vardır. Gerçekte olumsuz, ancak sosyal süreçlerle olumlu hale dönüştürülmüş olan bilgiler, bireylerin sigaraya başlama eğilimlerini artırmaktadır (21).

Bu çalışma ile çocukların sigara içen ve içmeyen bireylerin bazı olumlu ve olumsuz özelliklerini nasıl algıladıkları araştırılmaktadır. Bu algılama biçiminin sosyal öğrenme yaşantıları içinde geliştiği ve bireylerin sigara içmeye başlama eğilimlerini arttırdığı düşünülmektedir.

Y...NTEM

Bu araştırma çocukların sigara içen ve içmeyen bireylerin bazı olumlu ve olumsuz özelliklerini nasıl algıladıklarını belirlemeye dönük, tanımlayıcı bir çalışmadır. Araştırma grubu, Trabzon İlinin farklı ilköğretim okullarında okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Ölçekler okul yönetimlerinden izin alınarak ve çocukların gönüllülüğüne bağlı olarak okul rehber öğretmenleri tarafından sınıf ortamında uygulanmıştır. Uygulama sırasında çocuklardan ölçeklerin üzerine isim ya da kendilerini tanımlayıcı herhangi bir ifade yazmama istenmiş; bu uygulamanın okul dışındaki bir araştırma için gerekli olduğu, okul yönetimi ile ilgili olmadığı vurgulanmış ve araştırma sonuçlarının kişisel bilgileri yansıtıcı nitelikte olmayacağı belirtilmiştir. Çocukların yaş ortalaması 12.21'dir ($S_s = 1.56$, En yüksek=17, En düşük = 10). Çalışma grubundaki çocukların 186'sı (%49.9kız), 187'si (%50.1) erkektir. Bu öğrencilerden 201'i (%53.9), birinci kademedeki 172'si (%44.1) ikinci kademedeki öğrenim görmektedir. Dinh ve arkadaşları (1995) tarafından kontrol listesi (Check List) olarak kullanılan araç, iki uzman tarafından İngilizce'den Türkçe'ye ve Türkçe'den tekrar İngilizce'ye çevrilerek uyarlama yapılmıştır. Orijinali 32 maddeden oluşan liste uyarlama sonrasında 29 maddeye

düşürülmüştür. Bu maddelerin 16'sı olumlu 13 tanesi ise olumsuz içeriktedir. Uygulama sırasında öğrencilere listede yer alan maddeleri işaretleme konusunda serbest oldukları belirtilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler yüzdelik dağılımıyla özetlenmiş ve nominal veriler ki-kare istatistiği ile analiz edilmiştir.

BULGULAR

Bu çalışmadan elde edilen bulgular iki gruba ayrılabilir. İlk olarak araştırmaya katılan çocukların anne ve babalarının eğitim düzeyleri ve sigara içme alışkanlıklarına ilişkin bazı tanımlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler Tablo 1'de görülmektedir.

Araştırmanın diğer bulguları cinsiyet değişkeniyle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Kız ve erkek çocukların sigara içen ve içmeyen bireylerin olum-

lu özelliklerini algılama oranları arasındaki farklar Tablo-2'de verilmiştir. Kızlarla erkeklerin algılamaları arasında üç maddede anlamlı farklar bulunmuştur. Erkeklerin %32'si kızların %42'si sigara içenleri şık-zarif olarak algılamaktadır ($\chi^2 = 4.17$, $sd = 2$, $p < .05$). Kızların %34'ü erkeklerin %25'i sigara içenleri temiz ($\chi^2 = 3.71$, $sd = 2$, $p < .05$), kızların %48'i, erkeklerinse %63'ü sigara içenleri boyun eğmeyen kişiler olarak algılamaktadır ($\chi^2 = 9.16$, $sd = 2$, $p < .05$). Bu anlamlı farklılıkların yanında kızlar (özgür %54, hoş-sevimli %25, sportmen %26, iyi görünümlü %27, başarılı %32, serinkanlı %64) maddelerinde, erkekler ise (cesaretli %60, normal %34, gözde %31, lider %44, heyecanlı-coşkulu %53, ilgi çekici %41, sağlıklı %9) maddelerinde daha yüksek oranda olumlu algılamalara sahiptirler.

Sigara içmeyenlerin olumlu özelliklerini algılamada iki maddede anlamlı farklara rastlanmıştır.

Tablo 1: Anne-Babaların Eğitim Düzeyleri ve Sigara İçme Alışkanlıkları

Değişken	Sigara İçme Yüzdeleri	
	Anne (%)	Baba (%)
Okuma Yazma Bilmeyen	11.3	1.3
İlkokul Mezunu	63	39.7
Ortaokul Mezunu	12.1	20.6
Lise Mezunu	8.8	21.4
Üniversite Mezunu	4.6	14.7
Sigara İçen	11.5	54.4
Sigara İçmeyen	88.2	44.5

Tablo 2: Çocukların Sigara İçen ve İçmeyen Bireylerin Olumlu Özelliklerini Algılama Biçimleri

Madde	Sigara İçenleri Algılama (%)				Sigara İçmeyenleri Algılama (%)			
	Toplam	Kız	Erkek	p	Toplam	Kız	Erkek	p
1.Cesaretli	57	54	60	.20	74	74	73	.48
2.Özgür	52	54	49	.30	77	79	75	.53
3.Normal	34	32	34	.38	79	75	82	.13
4.Hoş Sevimli	23	25	22	.54	91	89	93	.20
5.Gözde	31	27	31	.12	73	74	72	.64
6.Sportmen	24	26	24	.39	87	86	88	.53
7.Lider	40	36	44	.11	70	75	66	.04*
8.Şık-zarif	37	42	32	.04*	86	87	85	.77
9. İyi görünümlü	25	27	24	.22	90	90	89	.87
10.Temiz	30	34	25	.05*	93	95	91	.14
11.Başarılı	32	32	31	.82	92	91	93	.70
12.Serinkanlı	64	66	62	.44	53	49	57	.12
13.Heyecanlı-Coşkulu	52	52	53	.91	67	69	64	.32
14.İlgi çekici	41	40	41	.91	71	70	71	.90
15.Sağlıklı	9	8	9	.70	94	94	94	1.00
16.Boyun Eğmeyen	56	48	63	.02*	63	68	58	.04*

* $p < .05$.

Tablo 3: Çocukların Sigara İçen ve İçmeyen Bireylerin Olumsuz Özelliklerini Algılama Biçimleri

Madde	Sigara İçenleri Algılama (%)				Sigara İçmeyenleri Algılama (%)			
	Toplam	Kız	Erkek	p	Toplam	Kız	Erkek	p
1.Sağlıksız	92	93	91	.70	9	9	9	.85
2.Serinkanlı olmaya çalışan	58	60	56	.40	49	46	53	.17
3.Olgun görünmeye çalışan	60	59	61	.75	49	45	53	.14
4.Gergin	84	86	81	.32	26	28	24	.41
5.Tuhaf-acayıp	80	78	80	.24	16	16	16	.89
6.Aptal	57	55	59	.46	11	11	12	.74
7.Kendini düşünmeyen	82	82	82	.89	15	12	18	.08
8.Kaba	73	73	74	.91	16	15	16	.77
9.Gözde olmayan	71	72	71	.73	23	20	26	.17
10.Beğenilmek istenen	54	57	51	.25	57	55	57	.67
11.Çirkin	69	67	72	.26	18	20	17	.42
12.Boyun eğen	57	56	57	.83	41	39	44	.29
13.Başkasına hayranlık duyan	53	57	48	.09	58	58	58	.91

Kızların %75'i, erkeklerin %66'sı sigara içmeyenleri lider ($x^2 = 4.12$, $sd = 2$, $p < .05$), kızların %68'i, erkeklerin ise %58'i sigara içmeyenleri boyun eğmeyen kişiler olarak algılamaktadır ($x^2 = 3.77$, $sd = 2$, $p < .05$). Kızlar (cesaretli %74, özgür %79, gözde %74, şık-zarif %85, iyi görünümlü %90, temiz %95, heyecanlı-coşkulu %69) maddelerinde, erkekler ise (normal %82, hoş-sevimli %93, sportmen %88, başarılı %93, serinkanlı %57, ilgi çekici %71) maddelerinde daha yüksek oranda olumlu algılamalara sahiptirler. Sağlıkla ilgili madde her iki grup tarafından aynı oranda işaretlenmiştir (%94).

Sigara içen ve içmeyen bireylerin olumlu özelliklerinin yanında olumsuz özelliklerinin nasıl algılandığı üzerinde de durulmuştur. Bu algılamalarla ilgili sonuçlar Tablo-3'te verilmiştir. Olumsuz özelliklerde kız ve erkeklerin algılamaları arasında anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. Ancak sigara içenleri algılama konusunda kızlar (sağlıksız %93, serinkanlı olmaya çalışan %60, gergin %86, gözde olmayan %72, beğenilmek istenen %57, başkasına hayranlık duyan %57) maddelerinde, erkekler ise (olgun görünmeye çalışan %61, tuhaf-acayıp %80, aptal %59, kaba %74, çirkin %72, boyun eğen %57) maddelerinde daha yüksek oranda olumsuz algılamalara sahiptirler. Bir maddede (kendini düşünmeyen) ise kız ve erkeklerin algılama oranları eşittir (%82).

TARTIŞMA

Ebeveynlerden birinin sigara içmesi çocukların sigara içmeye başlama olasılığını artırmaktadır (22). Buna karşılık ebeveynlerden birinin ya da arkadaşların sigara içmemesi, çocukların sigara

ra içmeye başlama riskini azaltmaktadır (23). Bu araştırmaya katılan çocukların annelerinin %11.5, babalarının ise %54.4 sigara içme alışkanlığına sahiptir. 10-21 yaşları arasında gözlenen sigara içme alışkanlığı üzerinde aile anlamlı bir etkiye sahiptir (24). Lise ikinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada kızların %24.4'ünün, erkeklerin ise %22.7'sinin sigara içtiği belirlenmiştir (5). Bu oranlar yetişkinlerde çok belirgin bir şekilde erkeklerin lehinde olan sigara içme yaygınlığının, küçük bir farkla da olsa lise öğrenimi düzeyinde kızların lehinde olduğunu göstermektedir. Karlıkaya'nın (2002) yaptığı araştırmada lise öğrencisi kızların sık sigara içme (en az bir tane) oranı %25 iken, erkeklerde bu oran %43'tür (6). Bu oranlara bakıldığında da kız ve erkeklerin sigara içme oranlarının giderek birbirine yaklaşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Çalışmaya katılan çocukların ailelerinin eğitim düzeyi son derece düşüktür. Ailenin eğitim durumu ile sigara içme eğilimleri arasında ilişki olup olmadığı konusunda farklı araştırma bulgularına rastlanmıştır. Bazı araştırmalar (25) düşük eğitim düzeyi, sigaranın olumlu sonuçlarıyla ilgili inanç ve sigara içme alışkanlığı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bazı araştırma bulguları ise (5) bireylerin sigara içme alışkanlığı ile ailelerinin eğitimi ya da sosyo-ekonomik durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar kız ve erkeklerin cesaretli, serinkanlı ve heyecanlı-coşkulu maddelerindeki algılama oranlarının birbirine yakın olduğunu göstermiştir. Oysa çok az bir fark da olsa kızlar özgürlük, erkekler ise boyun eğmeme konularında yüksek düzeyde ancak farklı olumlu algılamalara sahiptirler. Özgürlük ve

boyun eğmeme kavramları kesişen bazı anlamlar taşır. Bu anlamlar kendi davranışlarını seçme ve kontrol etme, çevrenin ve ebeveynlerin etkisini azaltma gibi durumları algılamayla ilişkilidir. Bu anlamda çocukların sigara içen bireyleri daha özgür ve etrafındakilere boyun eğmeyen kişiler olarak algıladıkları düşünülmektedir. Sonuçlara bakıldığında kız ve erkeklerin sağlıkla ilgili maddeyi en düşük oranda işaretledikleri görülmektedir. Genç ergenlerin sağlık kontrol odağı ile sigara içme davranışları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu nedenle sigaranın sağlığa verdiği zararlar konusunda bilgi sahibi olanların, olmayanlara oranla sigara içmeye başlama eğilimleri daha düşüktür (26).

Çocukların kendilerini sigara içen kişilerin olumlu özellikleriyle özdeşleştirmeleri ve onları bu yönleriyle model almaları, sigara içmeye dönük bir kimlik geliştirmelerine ve sigara içmeyle ilgili olumsuz mesajlara karşı savunucu tutumlarına sahip olmalarına yol açmaktadır (27). İlkokul beşinci sınıfta okuyan bazı öğrenciler, sigaranın yaşadıkları stresi ve olumsuz duygusal durumları azalttığını ifade ederek, sigara içmenin olumlu sonuçlarına atıfta bulunmuşlardır (28). Sigara içen bireylere ilişkin bu tür olumlu algılamalar üzerinde, çocukların içinde yaşadıkları çevredeki sosyal-bilişsel yaşantıların önemli düzeyde etkisi vardır. Sigara içmeye ilişkin beklentiler bu sosyal süreçler içinde oluşmaya başlamaktadır. Algılanan kullanım yaygınlığı, merak ve yetişkinlerin beklentileri de sigara içmeye ilişkin olumlu algılamaları ve sigara içmeye başlama eğilimlerini artırmaktadır (29).

Çocukların sigara içen kişilerin özelliklerini olumlu biçimde algılamaları, daha sonraki yaşantılarında sigara içmeye dönük eğilimlerini önemli ölçüde etkiler. Dinh ve arkadaşlarının (1995) yaptıkları boylamsal araştırma, sigara içen kişilerle ilgili olumlu algılamalara sahip olan beşinci sınıf öğrencilerinin, dokuzuncu sınıfa geldiklerinde diğer çocuklara oranla sigara içmeye daha çok eğilim gösterdiklerini ortaya çıkarmıştır (21).

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, kızların sigara içmeyenleri erkeklere oranla daha yüksek oranda lider ve boyun eğmeyen kişiler olarak algıladıklarını göstermiştir. Bu bulgular ile sigara içen bireylerin olumlu özelliklerini algılamaya ilişkin bulgular arasında paralellik vardır. Kız ve erkekler arasındaki bu algılama farklılığı psiko-sosyal öğrenme süreçlerinden ve kültürel yüklemelerden kaynaklanmaktadır (30).

Sigara içmeyen kişileri algılamada kız ve erkek çocukların tutumları arasında anlamlı fark

bulunmamıştır. Ancak burada göze çarpan sonuçlardan biri, kızlara oranla erkeklerin sigara içen kişileri daha boyun eğen kişiler olarak algılamasıdır. Bu oranlar arasındaki fark çok azdır ve anlamlı değildir (kızlar %56, erkekler %57). Ancak yine de bu bulgu, olumlu özellikleri algılamayla ilgili bulguyla çelişmektedir. Çünkü erkek çocuklar kızlara oranla sigara içenleri anlamlı düzeyde boyun eğmeyen kişiler olarak algıladıklarını belirtmişlerdir (kızlar %48, erkekler %63). Buna karşılık sigara içmeyenleri algılamada erkekler önceki bulgulara paralel tepkiler ortaya koymuşlardır (kızlar %39, erkekler %44).

Tüm bulgular dikkate alındığında, sigara içen ve içmeyen bireylerle ilgili algılamaların farklı oranlarda olduğu görülmektedir. Bu algılamalar önemli ölçüde öznelidir. Nesnel algılamaya yol açabilecek en önemli madde sağlıkla ilgili olandır. Bu maddede kız ve erkekler çok yakın oranda işaretlemeler yapmışlardır. Daha önce de belirtildiği gibi (26) sağlık odağı ile sigara içme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bireylerin sigara içmeye dönük tutum ve algılamaları üzerinde sosyo-ekonomik gelir düzeyi, yaş, aile yapısı ve diğer bazı psiko-sosyal değişkenlerin etkisi vardır (31). Bunun yanında merak, algılanan kullanım yaygınlığı ve yetişkinlerin beklentileri ile sigara içme eğilimleri arasında da ilişki vardır (29). Bu çalışmada algılamalar arasındaki fark sadece cinsiyet değişkeni dikkate alınarak incelenmiştir. Bu durum araştırmanın başlıca sınırlılığıdır. Çocukların sigara içen kişileri algılama biçimlerinin sigara içme eğilimleri ve alışkanlıkları üzerinde nasıl bir etki oluşturacağının boylamsal çalışmalarla araştırılması gerekmektedir. Bu gerekçe araştırmanın ileriye dönük en önemli kestimidir. Çünkü üst sınıflarda okuyan öğrenciler alt sınıflara okuyanlara oranla sigara içmenin olumlu sonuçlarına ve uzun süreli negatif sonuçlarına ilişkin güçlü inançlara sahiptirler (32).

Çocuklar sigara içmeye ilişkin sembolik değerleri yetişkinlerden almakta ve onların değerlerini paylaşmaktadırlar. Ancak bireylerin sigara içmeye başlama yaşantılarını sadece bu algılama biçimleriyle açıklamak güçtür. Bireylerin sigara içme yaşantılarını anlamak için onların yaşam biçimine ve yaşamlarını etkileyen diğer değişkenlere de bakmak gerekir (33). Çocukların sigara içen kişilerle ilgili algılamaları birbirinden farklıdır. Bu algılamalar sosyal-öğrenme süreçleri içinde oluşmakta ve daha sonraki yıllarda bireylerin sigara içmeye başlama eğilimlerini etkilemektedir. Sigara içen bireylerle ilgili algılamaları olumlu olan çocukların sigara içmeye başlama eğilimleri yüksek

iken, olumsuz algılamalara sahip olanların başlama olasılıkları daha düşüktür. Bu nedenle sigara içmeye neden olabilecek algılamaların erken yaşlarda değiştirilmesi ve bu şekilde sigara içmeye başlama eğilimlerinin önlenmesi gerekir.

KAYNAKLAR

- 1- Shadel WG, Niaura R, Abrams DB. How do adolescents process smoking and anti-smoking advertisements? A social cognitive analysis with implications for understanding smoking initiation. *Rev Gen Psychol* 2001; 4: 429-444.
- 2- Copeland LA, Shope JT, Waller PF. Factors in adolescent drinking/driving: binge drinking, cigarette smoking and gender. *J School Health* 1996; 66: 574-578.
- 3- Ennett ST, Bauman KE. The contribution of influence and selection to adolescent peer group homogeneity: the case of adolescent cigarette smoking. *J Person & Soc Psychology* 1994; 67: 653-663.
- 4- Doğan O. Sivas ilinde lise öğrencilerinde madde kullanımı yaygınlığı *Bağımlılık Dergisi* 2001;2: 53-56.
- 5- Göksel T, Cirit M, Bayındır Ü. İzmir ili lise öğrencilerinin sigara alışkanlığını etkileyen faktörler. *Toraks Dergisi* 2001;3:49-53.
- 6- Karlıkaya C. Edirne’de lise öğrencilerinde sigara içme prevalansı kaçakçılık, reklamlar ve ergenlerin sigaraya ulaşması. *Toraks Dergisi* 2002;1: 007-012.
- 7- Gibbons FX, Gerrard M. Predicting young adults’ health risk behavior. *J Person & Soc Psychology* 1995;69: 505-517.
- 8- Killen JD, Robinson TN, Haydel KF, Hayward C, Wilson DM, Hammer LD, Litt I.F, Taylor CB. Prospective study of risk factors for the initiation of cigarette smoking. *J Cons & Clin Psychology* 1997; 65:1011-1016.
- 9- Doherty, WJ, Allen, W. Family functioning and parental smoking as predictors of adolescent cigarette use: a six-year prospective study. *J Fam Psychology* 1994; 8:347-353.
- 10- Jackson C. Legitimacy of parental authority and tobacco and alcohol use during early adolescence. *J Adol Health* 2002; 31:425-432.
- 11- Byrne DG, Byrne AE, Reinhart MI. Personality, stress and the decision to commence cigarette smoking in adolescence. *J Psychos Research* 1995; 39: 53-62.
- 12- Carvajal SC, Wiatrek DE, Evans RI., Knee CR, Nash SG. Psychosocial determinants of the onset and escalation of smoking: cross-sectional and prospective findings in multiethnic middle school samples. *J Adol Health* 2000; 27: 255-265.
- 13- Beck AT, Wright FD, Newman CF, Liese BS. *Cognitive Therapy of Substance Abuse*. New York: Guilford, 1993.
- 14- Bandura A. *Social Learning Theory*. New Jersey: Prentice-Hall. Inc., 1977: 22-27.
- 15- Maisto SA, Carey KB, Bradizza CM. *Social learning theory* KE. Leonard, HT Blane (editors) *Psychological Theories of Drinking and Alcoholism*. New York: Guilford, 1999: 106-163.
- 16- Mathews A. *Information-processing biases in emotional disorders*. DM. Clark, CG. Fairbun (editors). *Science and Practice of Cognitive Behaviour Therapy*. New York: Oxford University Press, 1997: 47-67.
- 17- Goldman MS, Rather BC. *Substance use disorders: cognitive models and architecture*. K. Dobson PC. Kendall (editors). *Psychopathology and Cognition*. San Diego: Academic Press, 1993: 245-292.
- 18- Yılmaz, B. Şema odaklı bilişsel terapiler. *Türk Psikoloji Bülteni* 2000;19: 53-58.
- 19- Lujic C, Reuter M, Netter P. Psychobiological theories of smoking and smoking motivation. *European Psychologist* 2005;10:1-24.
- 20- Hine DW, Summers C, Tilliczek K, Lewko J. Expectancies and mental models as determinants of adolescents’ smoking decisions. *J Soc Issues* 1997;53: 35-52.
- 21- Dinh KT, Sarason IG, Onstad LE, Peterson AV. Children’s perceptions of smokers and nonsmokers a longitudinal study. *Health Psychology* 1995;1:32-34.
- 22- Peterson, AV, Leroux BG, Bricker J, Kealey KA, Marek PM, Sarason IG, Andersen MR. Nine-year prediction of adolescent smoking by number of smoking parents. *Addictive Behaviors* 2006; 31: 788-801
- 23- Leatherdale ST, Cameron R, Brown KS, Jolin MA, Kroeker C. The influence of friends, family, and older peers on smoking among elementary school students: Low-risk students in high-risk schools. *Preventive Medicine* 2006; 42: 218 - 222.
- 24- Hill KG, Hawkins JD, Catalano RF, Abbott RD, Guo J. Family influences on the risk of daily smoking initiation. *J Adol Health* 2005; 37: 202-210.

- 25- Rose JS, Chassin L, Presson CC, Sherman SJ. Demographic factors in adult smoking status: mediating and moderating influences. *Psychol Addic Behaviors* 1996; 10: 28-37.
- 26- Canlan M. Control over health and patterns of health related behaviour. *Soc Scien Medicine* 1989;29:131-136.
- 27- Freeman MA, Hannessy EV, Marzullo DM. Defensive evaluation of smoking messages among college-age smokers: the role of possible selves. *Health Psychology* 2001; 20:424-433.
- 28- Freeman D. Young children's understandings of cigarette smoking. *Addiction* 2005;10:1537-1545.
- 29- Simons-Morton BG, Haynie DL. Psychosocial predictors of increased smoking stage among sixth graders. *A J Health Behavior* 2003;27:592-602.
- 30- Tekinsoysal S. Sigara İçen ve İçmeyen Bireylerin Sigara İçmeye İlişkin Tutumları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2003.
- 31- Rugkasa J, Kennedy O, Barton M, Abaunza PS, Treacy M.P, Knox B. Smoking and symbolism: children, communication and cigarettes. *H Educ Research* 2001; 16: 131-142.
- 32- Serrano VA, Woodruff SI. Smoking-related attitudes and their sociodemographic correlates among mexican-origin adult smokers. *Journal of Community Health: The Publication for H Prom & Dis Prevention* 2003; 28: 209-220.
- 33- Gillmore MR, Wells EA, Simpson EE, Morrison DM, Hoppe MJ, Wilsdon AA, Murowchick E. Children's beliefs about smoking. *Nic & Tob Research* 2002; 4:177-183.